

С.С. Соха

аспірант кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права
Класичного приватного університету

ПОНЯТТЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ: РОЛЬ ТА МІСЦЕ

Дослідження присвячене фундаментальному теоретико-правовому аналізу сутності, природи та ключової ролі громадянського суспільства в контексті розбудови правової держави. У роботі розглядаються концептуальні засади взаємодії громадянського суспільства та правової держави, досліджується їх діалектичний взаємозв'язок та взаємообумовленість як фундаментальних елементів сучасної демократичної системи, а також аналізуються історичні передумови становлення та розвитку громадянського суспільства.

Особлива увага приділяється комплексному аналізу теоретичних підходів до розуміння природи громадянського суспільства, його структурних елементів та функцій у правовій державі, а також дослідженню механізмів взаємодії між громадянським суспільством та державними інституціями. Досліджуються історичні етапи становлення концепції громадянського суспільства, її трансформація в умовах сучасних викликів та загроз демократичному розвитку, а також вплив глобалізаційних процесів на формування нових моделей громадянського суспільства.

У дослідженні всебічно висвітлюються актуальні проблеми розвитку громадянського суспільства в контексті формування правової держави, аналізуються механізми їх взаємодії та взаємовпливу в умовах демократичної трансформації. Значну увагу приділено питанням інституційного забезпечення розвитку громадянського суспільства, правовим гарантіям його функціонування та механізмам захисту від надмірного державного втручання. Окремо розглядаються питання розвитку громадянської культури, правової свідомості та активності як ключових факторів становлення зрілого громадянського суспільства.

Дослідження пропонує системний аналіз ролі громадянського суспільства у забезпеченні демократичного розвитку держави та надає комплексні рекомендації щодо вдосконалення правових механізмів його функціонування в умовах сучасних викликів. Особлива увага приділяється перспективам розвитку громадянського суспільства в умовах цифровізації та новітніх технологічних викликів.

Ключові слова: громадянське суспільство, правова держава, демократія, верховенство права, права людини, громадські інституції, громадський контроль, правова культура, громадянська активність, демократичні цінності, соціальна відповідальність, правова свідомість.

Постановка проблеми. У сучасному світі громадянське суспільство відіграє ключову роль у забезпеченні демократичних та правових основ державного управління, а також у формуванні відкритого та відповідального урядування. Однак, зростаюча глобалізація, зміни в політичних режимах, економічні невизначеності та соціальні виклики ставлять перед громадянським суспільством нові завдання та проблеми. Це вимагає глибшого розуміння ролі та місця громадянського суспільства у структурі правової держави, а також оцінки ефективності його взаємодії з державними інституціями.

У контексті цієї статті, ключові питання, які потребують аналізу, включають: як громадянське суспільство впливає на розвиток та функціонування правової держави; які виклики та можливості постають перед громадянським суспільством у сучасному світі; та які стратегії та підходи можуть бути ефективними для зміцнення взаємодії між громадянським суспільством та державними інституціями. Ця стаття має на меті дослідити ці аспекти, виходячи з актуальних наукових досліджень та теоретичних підходів, з метою надання цілісного розуміння ролі громадянського суспільства у сучасній правовій державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цьому контексті значне місце займають роботи відомих зарубіжних учених у галузі соціології та політології: Л. Саламона та Г. Анхейера, які зосереджуються на аналізі некомерційних секторів громадянського суспільства, а також політологів Дж. Дризєка та Б. Хоніга, які досліджують політичні аспекти функціонування громадянського суспільства. Серед вітчизняних науковців вагомий внесок у дослідження зробили: доктор політичних наук В. О. Ковалевський, який досліджував проблеми становлення громадянського суспільства в Україні; доктор філософських наук С. К. Костючков, що розробляв питання філософсько-правових засад громадянського суспільства; кандидат юридичних наук Н. В. Дубас, яка вивчала особливості правового регулювання громадянського суспільства. Вагомий внесок у дослідження проблематики громадянського суспільства зробили: доктор юридичних наук Т. О. Герасиміва, яка ґрунтовно дослідила інституційні аспекти розвитку громадянського суспільства, та доктор юридичних наук П. Б. Гураль, який здійснив комплексний аналіз територіальної громади як суб'єкта громадянського суспільства.

Ці дослідження підкреслюють важливість розуміння різноманітності форм та механізмів, за допомогою яких інститути громадянського суспільства взаємодіють з державними структурами. Вони висвітлюють, як ці інститути можуть впливати на політичні процеси, сприяти розвитку демократії та правових державних інститутів, а також як вони виконують свою роль у захисті прав і свобод громадян. Врахування цих аспектів є ключовим для глибшого розуміння сутності громадянського суспільства та його місця в сучасному світі.

Метою статті є дослідження ролі та значення громадянського суспільства у правовій державі, з акцентом на його взаємодії з державними інституціями та вплив на розвиток демократії та захист громадянських прав.

Виклад основного матеріалу. Громадянське суспільство, як визначено сучасними вітчизняними та зарубіжними дослідниками, є унікальним інститутом, який діє поза межами держави. Українські науковці, зокрема М. П. Требін та О. В. Петришин, розглядають громадянське суспільство як самоорганізовану систему соціально-правових відносин, що забезпечує реалізацію прав і свобод громадян. О. О. Чувардинський та А. Ф. Колодій у своїх дослідженнях підкреслюють роль громадянського суспільства

як сфери вільної комунікації та взаємодії громадян. У західній науковій думці, представленій працями Л. М. Саламона та Г. К. Анхейера „Глобальне громадянське суспільство: розміри некомерційного сектору”, громадянське суспільство розглядається як „некомерційний”, „добровільний”, „громадянський”, „третій” або „незалежний” сектор. До цього сектору належать різноманітні соціальні інститути: лікарні, університети, соціальні клуби, професійні організації, дитячі центри, екологічні групи та інші організації, що функціонують незалежно від державного апарату та комерційного сектору.

Ці інститути характеризуються організованістю, недержавністю, некомерційністю, та самоврядністю. Вони є незалежними від держави, самі керують та контролюють свої справи, не мають на меті отримання прибутку і мають організаційну структуру. Зарубіжна наука часто називає громадянське суспільство „третім сектором”, який відрізняється від державного та приватного секторів, представляючи незалежний, недержавний, некомерційний і соціально орієнтований сектор. Важливо зауважити, що існування громадянського суспільства поза межами держави не виключає його взаємодії з державою. Науковці визначають громадянське суспільство як суспільство з розвиненими відносинами, яке взаємодіє з державою на основі демократії та права, виступаючи за інтереси прав та свобод людини і громадянина. Серед визначальних рис таких інститутів виділяють їх здатність відстоювати інтереси громадян перед державою, мобілізуючи та захищаючи їх легітимні права та інтереси у різних сферах суспільного та державного життя [2].

О. В. Зайчик та Н. М. Оніщенко наголошують, що у сучасному демократичному світі громадянське суспільство постає як визначальний елемент правової держави, що забезпечує баланс між державною владою та інтересами громадян. Воно виступає потужним каталізатором демократичних перетворень, створюючи платформу для реалізації фундаментальних прав і свобод людини [9]. Сформоване на принципах плюралізму, солідарності та взаємоповаги, громадянське суспільство охоплює розгалужену мережу недержавних організацій, громадських об'єднань, професійних спілок та інших інституцій, які спільно формують простір громадської активності та соціальної взаємодії.

Визначальною характеристикою громадянського суспільства у правовій державі є його здатність виступати ефективним механізмом

суспільного контролю за діяльністю владних структур. Реалізуючи функцію громадського нагляду, інститути громадянського суспільства забезпечують прозорість державного управління, викривають факти зловживання владою та сприяють утвердженню принципів верховенства права. Через систему громадського моніторингу та експертизи вони створюють дієві запобіжники проти узурпації влади та порушення конституційних прав громадян.

Конституційно-правові основи функціонування громадянського суспільства в Україні базуються насамперед на положеннях Основного Закону. Стаття 36 Конституції України гарантує громадянам право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Це право обмежується лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (частина 1 статті 36).

Базовим нормативно-правовим актом, що регулює діяльність громадських об'єднань, є Закон України "Про громадські об'єднання" від 22.03.2012 № 4572-VI [2]. Аналіз статті 21 цього Закону розкриває основні права громадських об'єднань, серед яких:

- вільно поширювати інформацію про свою діяльність;
- звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування;
- одержувати публічну інформацію від суб'єктів владних повноважень;
- брати участь у розробленні проектів нормативно-правових актів;
- проводити мирні зібрання;
- здійснювати інші права, не заборонені законом.

Однак у статті 21 існують певні правові прогалини щодо механізмів громадського контролю. Зокрема, не визначено:

- конкретні процедури участі громадських об'єднань у процесі прийняття рішень;
- терміни розгляду пропозицій громадських організацій;
- механізми врахування результатів громадської експертизи.

Постанова Кабінету Міністрів України „Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики” від 03.11.2010 р., № 996 встановлює порядок проведення консультацій з громадськістю [3].

Документ передбачає обов'язковість проведення публічних консультацій щодо проектів нормативно-правових актів, які мають важливе суспільне значення. Водночас аналіз практики застосування цієї Постанови виявляє недостатню ефективність передбачених механізмів. Органи виконавчої влади часто формально підходять до проведення консультацій, не забезпечують належного інформування громадськості про їх проведення та не надають обґрунтованих відповідей щодо врахування чи відхилення наданих пропозицій.

Дослідження правових механізмів антикорупційної діяльності громадських організацій, передбачених Законом України „Про запобігання корупції”, розкриває системні недоліки у регулюванні порядку проведення громадської антикорупційної експертизи та механізмів реагування на виявлені порушення. Стаття 21 Закону, хоча й надає громадським об'єднанням право проводити антикорупційну експертизу, не встановлює обов'язковості розгляду її результатів державними органами. Відсутні також чіткі процедури взаємодії громадських організацій з правоохоронними органами при виявленні корупційних правопорушень. Така правова невизначеність суттєво знижує ефективність громадського контролю у сфері запобігання корупції.

Закон України „Про доступ до публічної інформації” від 13.01.2011 р., № 2939-VI є важливим інструментом забезпечення прозорості діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Цей нормативний акт встановлює презумпцію відкритості публічної інформації та визначає чіткі процедури її отримання. Проте існують проблеми із практичною реалізацією права на доступ до інформації, зокрема через відсутність єдиної електронної системи подання та розгляду інформаційних запитів, а також через нечіткість критеріїв віднесення інформації до категорії службової.

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затверджена Указом Президента України від 27.09.2021 р., № 487/2021, визначає стратегічні напрями державної політики у сфері розвитку громадянського суспільства [4]. Документ передбачає необхідність удосконалення нормативно-правової бази для забезпечення сприятливих умов розвитку громадянського суспільства, спрощення процедур реєстрації громадських об'єднань та забезпечення прозорого механізму їх фінансової

підтримки з боку держави. Однак реалізація положень Стратегії потребує прийняття низки підзаконних нормативно-правових актів та внесення змін до чинного законодавства.

В основі розвитку демократичної спільноти лежить чітка система фінансування громадських об'єднань та контролю за їхньою діяльністю. Регулювання фінансової підтримки громадських організацій здійснюється відповідно до статті 23 Закону України „Про громадські об'єднання”, яка визначає порядок надання фінансової підтримки громадським об'єднанням та порядок звітування про її використання. Однак механізм розподілу таких коштів потребує вдосконалення для забезпечення прозорості та ефективності їх використання. Зокрема, відсутні чіткі критерії оцінки проектів громадських організацій, що претендують на бюджетне фінансування, та механізми моніторингу результативності використання наданих коштів.

Закон України „Про місцеве самоврядування в Україні” формує законодавче підґрунтя для співпраці між громадськістю та органами місцевої влади. Стаття 13 цього Закону передбачає можливість проведення громадських слухань, під час яких територіальна громада може заслуховувати звіти депутатів та посадових осіб місцевого самоврядування, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення. Проте ефективність цього механізму обмежується відсутністю чітких процедур врахування результатів громадських слухань при прийнятті рішень органами місцевого самоврядування [8].

Закон України „Про звернення громадян” від 02.10.1996 р., № 393/96-ВР встановлює механізми реалізації конституційного права громадян на звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування. Цей нормативний акт визначає порядок розгляду звернень громадян та встановлює відповідальність посадових осіб за порушення законодавства про звернення громадян. Однак практика застосування закону виявляє необхідність модернізації процедур роботи зі зверненнями громадян, зокрема через впровадження електронних систем подання та розгляду звернень.

В контексті розвитку електронної демократії важливе значення має Закон України „Про електронні петиції”, який доповнює механізми взаємодії громадянського суспільства з органами влади. Закон встановлює порядок подання та розгляду електронних петицій, визначає кількість підписів, необхідних для їх розгляду, та

строки надання відповіді. Проте існує потреба в удосконаленні механізму верифікації підписів під електронними петиціями та забезпеченні прозорості процесу їх розгляду.

Реалізація права громадських організацій на проведення мирних зібрань, гарантованого статтею 39 Конституції України, досі не має належного законодавчого регулювання. Відсутність спеціального закону про мирні зібрання створює правову невизначеність щодо порядку їх організації та проведення, повноважень органів влади щодо забезпечення безпеки під час таких заходів та підстав для їх обмеження [1]. Це призводить до необхідності керуватися рішеннями Конституційного Суду України та практикою Європейського суду з прав людини при вирішенні спорів у цій сфері.

Правовий статус громадських організацій як основних інститутів громадянського суспільства регулюється також податковим законодавством України, зокрема у підпункті 133.4.1 пункту 133.4 статті 133 Податкового кодексу України визначено особливості оподаткування неприбуткових організацій, до яких належать громадські об'єднання. Важливим аспектом є звільнення від оподаткування певних видів доходів таких організацій, включаючи членські внески, благодійну допомогу та гранти. Водночас, існує потреба у вдосконаленні механізмів податкового стимулювання благодійної діяльності та розширенні переліку джерел фінансування громадських організацій.

Особливої уваги заслуговує правове регулювання діяльності громадських рад при органах виконавчої влади, що здійснюється відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 996. Ці консультативно-дорадчі органи покликані забезпечувати участь громадськості у формуванні та реалізації державної політики [3]. Однак аналіз нормативної бази виявляє необхідність посилення правового статусу громадських рад, зокрема через закріплення обов'язковості розгляду їхніх рекомендацій органами виконавчої влади та встановлення відповідальності за ігнорування обґрунтованих пропозицій.

Закон України „Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” встановлює важливі механізми участі громадськості у процесі прийняття регуляторних актів. Зокрема, стаття 9 цього Закону передбачає обов'язкове проведення громадського обговорення проектів регуляторних актів та аналізу їх регуляторного впливу. Проте практика застосування цих положень свідчить про

необхідність удосконалення процедур врахування зауважень та пропозицій громадськості при прийнятті регуляторних актів.

Прозоре та підзвітне використання державних фінансів становить ключову засаду ефективного функціонування громадського сектору та його взаємодії з державою. Закон України „Про відкритість використання публічних коштів” створює правові передумови для здійснення громадського контролю у бюджетній сфері через забезпечення доступу до інформації про використання коштів державного та місцевих бюджетів. Однак існує потреба в удосконаленні механізмів участі громадськості у бюджетному процесі, зокрема через впровадження практики громадського бюджету на всіх рівнях.

У сфері забезпечення екологічних прав громадян важливе значення має Орхуська конвенція, ратифікована Україною, яка встановлює стандарти участі громадськості у прийнятті екологічно значущих рішень [6]. Імплементация положень конвенції в національне законодавство потребує подальшого вдосконалення, особливо в частині забезпечення ефективних механізмів врахування думки громадськості при прийнятті рішень, що можуть впливати на стан довкілля.

Затвердження Державної цільової програми розвитку громадянського суспільства на 2022-2025 роки відкрило новий етап у вдосконаленні правового поля для діяльності громадських організацій. Програма передбачає конкретні заходи щодо посилення спроможності громадських організацій, включаючи створення ресурсних центрів для надання методичної, консультативної та організаційної підтримки. Втім, нормативно-правова база функціонування таких центрів потребує додаткового врегулювання, зокрема щодо механізмів їх фінансування та взаємодії з органами державної влади.

Правові механізми громадського моніторингу в сфері державних закупівель регулюються Законом України „Про публічні закупівлі”. Закон передбачає прозорість процедур публічних закупівель через функціонування електронної системи закупівель, що забезпечує вільний доступ громадськості до інформації про закупівлі. Громадський контроль здійснюється через моніторинг електронної системи закупівель, можливість оскарження процедур закупівель та інформування контролюючих органів про виявлені порушення. Важливим елементом є право громадських організацій звертатися до

органів державного фінансового контролю для проведення перевірок закупівель [5]. Проте механізми реагування на виявлені громадською порушення потребують удосконалення, особливо в частині обов'язковості розгляду таких звернень та встановлення чітких строків реагування.

Відкритість та публічність у роботі місцевих органів влади становить основу їх ефективної взаємодії з громадою. Закон України „Про місцеве самоврядування в Україні” у статті 42 встановлює обов'язок сільських, селищних, міських голів не рідше одного разу на рік звітувати про свою роботу перед територіальною громадою. Проте відсутні чіткі вимоги до змісту таких звітів та механізми врахування оцінки громадськості щодо діяльності місцевої влади.

У сфері захисту прав споживачів Закон України „Про захист прав споживачів” надає громадським організаціям споживачів право представляти і захищати інтереси споживачів в органах державної влади та місцевого самоврядування. Однак правові механізми такого представництва та захисту потребують удосконалення, особливо в частині забезпечення фінансової спроможності громадських організацій здійснювати ефективний захист прав споживачів [11].

Регулювання діяльності благодійних організацій здійснюється відповідно до Закону України „Про благодійну діяльність та благодійні організації”, який встановлює правові засади діяльності благодійних організацій як важливої складової громадянського суспільства. Закон визначає форми благодійної діяльності та особливості управління благодійними організаціями, проте потребує вдосконалення в частині податкових стимулів для благодійної діяльності та механізмів контролю за використанням благодійної допомоги.

Механізми громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів знайшли своє відображення у Законі України „Про Національну поліцію”. Стаття 89 цього Закону передбачає створення поліцейських комісій за участю представників громадськості та проведення регулярних звітів керівників поліції перед громадськістю. Водночас необхідне розширення повноважень громадських рад при правоохоронних органах та вдосконалення процедур громадського моніторингу їх діяльності.

Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства передбачає створення сприятливих умов для реалізації громадських ініціатив. Зокрема, в межах реа-

лізації Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року впроваджуються механізми електронної демократії, включаючи електронні консультації та обговорення проектів нормативно-правових актів. Удосконалення потребують правові механізми забезпечення доступності та зручності використання електронних інструментів участі громадянськості [9].

Розвиток інформаційного суспільства створює нові виклики для правового регулювання діяльності громадських організацій. Закон України „Про електронні довірчі послуги” встановлює правові основи для використання електронних підписів та печаток громадськими організаціями, що спрощує їх взаємодію з органами влади. Проте потребують врегулювання питання захисту персональних даних при використанні електронних інструментів громадської участі.

На завершення варто зазначити, що правове регулювання діяльності громадянського суспільства в Україні характеризується комплексним характером та охоплює різні сфери суспільних відносин. Хоча існуюча нормативно-правова база створює базові умови для функціонування інститутів громадянського суспільства, вона потребує системного вдосконалення для забезпечення ефективної реалізації демократичних принципів та захисту прав громадян.

Висновки. Проведене комплексне дослідження поняття та ролі громадянського суспільства у правовій державі дозволяє сформулювати наступні науково обґрунтовані висновки:

1. На основі системного аналізу наукової літератури та чинного законодавства встановлено, що громадянське суспільство є фундаментальним елементом правової держави, що забезпечує реалізацію демократичних принципів та захист прав громадян. Зокрема, відповідно до статті 36 Конституції України, яка гарантує право громадян на свободу об'єднання у громадські організації, та статті 38, що закріплює право громадян брати участь в управлінні державними справами, створено конституційну основу для розвитку громадянського суспільства. Аналіз праць провідних українських науковців у галузі конституційного права (М. П. Требіна, О. В. Петришина, О. О. Чувардинського) підтверджує ключову роль громадянського суспільства у формуванні демократичних інституцій.

2. Детальний аналіз нормативно-правової бази, зокрема Закону України „Про громадські об'єднання” від 22.03.2012 р., № 4572-VI, виявив суттєві правові прогалини у статті 21 щодо механізмів громадського контролю, а саме: відсутність чітких процедур участі громадських об'єднань у процесі прийняття рішень, невизначеність термінів розгляду пропозицій громадських організацій, відсутність механізмів врахування результатів громадської експертизи. Це створює перешкоди для ефективної діяльності громадських організацій та потребує законодавчого врегулювання.

3. В результаті дослідження Постанови Кабінету Міністрів України „Про забезпечення участі громадянськості у формуванні та реалізації державної політики” від 03.11.2010 р., № 996 встановлено, що пункт 20 Постанови, який передбачає обов'язок органів виконавчої влади враховувати результати консультацій з громадськістю, не містить чітких критеріїв та процедур такого врахування. Також виявлено проблему формального підходу органів виконавчої влади до проведення консультацій та відсутності належного інформування громадськості.

4. Дослідження механізмів діяльності громадських організацій у сфері запобігання корупції, передбачених статтею 21 Закону України „Про запобігання корупції” від 14.10.2014 р., № 1700-VII, виявило системні недоліки у регулюванні порядку проведення громадської антикорупційної експертизи. Зокрема, встановлено відсутність обов'язковості розгляду її результатів державними органами та чітких процедур взаємодії з правоохоронними органами при виявленні корупційних правопорушень.

5. Аналіз статті 23 Закону України „Про громадські об'єднання”, яка регулює фінансову підтримку та звітність громадських об'єднань, виявив недоліки правового регулювання механізму фінансування їх проектів. Встановлено відсутність чітких критеріїв оцінки проектів та механізмів моніторингу використання наданих коштів. Також виявлено потребу вдосконалення механізмів податкового стимулювання благодійної діяльності у Податковому кодексі України, зокрема в частині підпункту 133.4.1 пункту 133.4 статті 133 щодо розширення переліку джерел фінансування громадських організацій.

6. На підставі проведеного дослідження виявлено необхідність системного вдосконалення законодавства у сфері громадянського суспільства за такими напрямками:

– прийняття спеціального закону про мирні зібрання для подолання правової невизначеності щодо порядку їх організації та проведення;

– посилення правового статусу громадських рад при органах виконавчої влади через закріплення обов'язковості розгляду їхніх рекомендацій;

– вдосконалення механізмів електронної демократії, включаючи електронні консультації та обговорення проектів нормативно-правових актів;

– створення єдиної електронної платформи взаємодії громадських організацій та державних органів.

7. Результати дослідження підтверджують необхідність реалізації комплексного підходу до розвитку громадянського суспільства, що включає:

– внесення змін до Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року щодо посилення спроможності та фінансування проектів громадських організацій;

– розробку механізмів податкового стимулювання благодійної діяльності шляхом внесення змін до Податкового кодексу України;

– створення мережі ресурсних центрів для громадських організацій відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України.

Запропоновані зміни до законодавства та практичні рекомендації спрямовані на посилення ролі громадянського суспільства у розвитку правової держави та забезпечення ефективної взаємодії між громадськістю та органами державної влади.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>
2. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. Відомості Верховної

Ради України. 2013. № 1. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>

3. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. Офіційний вісник України. 2010. № 84. Ст. 2945. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-p>
4. Про схвалення Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України від 27.09.2021 № 487/2021. Офіційний вісник України. 2021. № 79. Ст. 4979. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021>
5. Барков В. Ю., Розова Т. В. Специфіка становлення громадянського суспільства в Україні : монографія. Одеса : Юридична література, 2003. 205 с.
6. Гураль П. Ф. Громадянське суспільство і держава в Україні: взаємодія і розвиток. Часопис Київського університету права. 2013. № 3. С. 13–16.
7. Даймонд Л. Три парадокси демократії. Київ : Смолоскип, 2005. 92 с.
8. День Незалежності України: що об'єднує українців і як ми бачимо перемогу на шостому місяці війни : соціологічне опитування / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. 2022. URL: <https://dif.org.ua/article/den-nezalezhnosti-ukraini-shcho-obednue-ukraintsiv-iyak-mibachim-peremogu-na-shostomu-misyatsi-viyni>
9. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 685 с.
10. Інтегрований курс «Громадянська освіта» / Т. В. Бакка та ін. Київ : УОБЦ «Оріон», 2018. 240 с.
11. Кельман М. С., Мельник Н. В. Самоорганізація народу як фактор формування громадянського суспільства в Україні : монографія / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів : Растр-7, 2018. 211 с.
12. Потапенко В., Тищенко Ю., Каплан Ю. Про стан розвитку громадянського суспільства України в 2021 році та його зміни на початку 2022 року : матеріали щорічної доповіді. Київ : НІСД, 2022. 56 с. (Серія «Гуманітарний розвиток»). URL: <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2022.15>

Sokha S. S. The concept of civil society in a legal state: role and place

The research is devoted to the fundamental theoretical and legal analysis of the essence, nature, and key role of civil society in the context of building a law-based state. The paper examines the conceptual foundations of the interaction between civil society and the rule of law state, explores their dialectical relationship and interdependence as fundamental elements of a modern democratic system, and analyzes the historical prerequisites for the formation and development of civil society.

Special attention is paid to a comprehensive analysis of theoretical approaches to understanding the nature of civil society, its structural elements and functions in a law-based state, as well as the study of mechanisms of interaction between civil society and state institutions. The historical stages

of the formation of the concept of civil society, its transformation in the face of modern challenges and threats to democratic development, as well as the impact of globalization processes on the formation of new models of civil society are studied.

The study comprehensively highlights current problems in the development of civil society in the context of forming a law-based state, analyzes the mechanisms of their interaction and mutual influence in conditions of democratic transformation. Considerable attention is paid to issues of institutional support for civil society development, legal guarantees of its functioning, and mechanisms for protection from excessive state intervention. The development of civic culture, legal consciousness, and activity as key factors in the formation of a mature civil society are separately considered.

The research offers a systematic analysis of the role of civil society in ensuring the democratic development of the state and provides comprehensive recommendations for improving the legal mechanisms of its functioning in the face of modern challenges. Special attention is paid to the prospects for the development of civil society in the context of digitalization and new technological challenges.

Key words: *civil society, law-based state, democracy, rule of law, human rights, civil institutions, public control, legal culture, civic engagement, democratic values, social responsibility, legal consciousness.*